

ІМПЕРАТИВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ МЕРЕЖЕВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Розкрито передумови активізації процесів міжорганізаційної взаємодії у вітчизняних галузях економіки, відповідно до яких виникає потреба в обґрунтуванні теоретико-методологічного базису формування державної політики розвитку мережевої організації підприємництва. Наведені основні фактори впливу інституціонального середовища на розвиток мережевих структур, а також взаємозв'язок принципів, заходів та очікуваних результатів державної мережевої політики.

The article disclosed premise activation of inter-organizational cooperation in the domestic sectors of the economy, according to which there is a need to justify a theoretical and methodological basis of public policy development network organization of business. These basic factors influence the institutional environment for the development of network structures, and the relationship of the principles, measures and expected results of the state network policy.

Детермінантами розвитку країн, що демонструють найбільш високі стійкі темпи зростання ВВП на душу населення, виступають корпорації через більшу здатність їх до інноваційної діяльності з можливістю вагомих капітальних вкладень, використовуючи ефект масштабу виробництва, диверсифікацію ризиків тощо. Як показують емпіричні дослідження, у цей час відбувається розширення спектра організаційних альтернатив щодо пошуку різних форм взаємодії агентів з метою їх інтенсивного розвитку та прискореного економічного розвитку галузі загалом.

Нівелювання переваг корпоративних підприємств у самостійній організації діяльності на ринку під впливом швидко мінливого життєвого циклу продукції, особливо у високотехнологічних галузях, зумовлене зростаючою комплексністю технологічної бази, що вимагає все більшої компетентності й додаткових знань у сполучених технологічних сферах, а й відповідно збільшення вартості проекту і зростання складності конкурування з іншими суб'єктам господарювання. Аналіз нових форм функціонування сучасних ринків засвідчує відмінний процес нового напрямку формування міжфірмової кооперації, заснованого на мережевої взаємодії економічних агентів з реалізацією, наприклад, моделі інноваційного розвитку державно-приватного партнерства, законодавчо закладених у Законі України «Про державно-приватне партнерство», Програмі розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства [4, 5].

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що значною мірою межі становлення форм контрактації господарської діяльності окреслюються напрямами державної політики їх підтримки та інституційним забезпеченням. У сучасній економіці, для якої галузі являють собою не однорідні ринки, ієрархії чи розгалужені мережі підприємств, а складні структури [10, с. 56–64], утворені на перетині різних форм контрактації господарської діяльності, що продукують синергетичний ефект і вирішують завдання підвищення конкурентоздатності підприємств. Тому регуляторні заходи, спрямовані не на підтримку окремих підприємств і галузей, а на розвиток системи взаємин між суб'єктами господарювання, наукової й інноваційної кооперації між організаціями дослідницько-освітнього комплексу тощо, змінюють зміст державної економічної політики підтримки стандартів і правил організації мережевих об'єднань як одного із механізмів координації дій економічних агентів.

Передумовами для формування мережевої теорії фірми стали теорія організації, трансакційних витрат та агентських відносин, а також еволюційна теорія економічних змін через розвиток їх основних ідей і перетворенням у власну концепцію. Дослідженнями впливу мережевої організації взаємодії компаній на економічне середовище, змінюючи логіку боротьби компаній за конкурентоздатність

займалися такі науковці, як А. Асаул, С. Авдашева, В. Катькало, Г. Клейнер, К. Менард, Дж. Ліпнек, А. Райал, В. Радаєв, Дж. Стемпе, О.Третьяк, О.Уільямсон, Х. Хоканссон, М. Шерешева.

Питанням ефективності методів державного регулювання підприємницькими мережами для створення умов ефективної конкуренції при розвитку міжфірмової взаємодії суб'єктів господарювання присвячено наукові праці Л. Александрової, Д. Ернста, С. Светуцькова, П. Рувінена, Е. Чернікова, П. Хіманена та ін., а розробленню механізму державної підтримки кластерів та інших мережевих формувань в Україні – дослідження О. В. Анненкової, М. Войнаренко, О. Ю.Запатріна, І. В. Кучеренко, О. Собкевич, В. Русан, Я. О. Тішкіна, В. Г. Ткаченко.

Однак у сучасній практиці невизначеність правового статусу відповідних форм і різновидів мережевих структур та міжфірмової взаємодії, у зв'язку з відсутністю єдиного трактування у світовому науковому співтоваристві мережевих форм організації бізнесу, ускладнює реалізацію державних заходів, що регламентують їхню діяльність.

Крім того, дослідження проблематики мережевої організації бізнесу має особливе значення в контексті забезпечення конкуренції як важливого фактора підвищення ефективності функціонування компаній на сучасних ринках, оскільки для останніх надзвичайно важливі питання пошуку джерел конкурентних переваг, що потребує розвитку механізму регламентування економічних суб'єктів, що беруть участь у мережевих взаємодіях.

Метою статті є обґрунтування імперативів державної політики розвитку мережевої організації підприємництва в Україні.

На сучасному етапі переходу високотехнологічних галузей, наприклад телекомунікації, від природних монополій до висококонкурентних ринків відбувається формування мережевих відносин і структур, які виступають невід'ємною частиною розвитку компаній у рамках швидко мінливих ринкових умов. В економіці мережеву структуру розуміють як спосіб регулювання взаємозалежності учасників єдиного технологічного процесу, на відміну від координації їхньої діяльності за допомогою ринкових механізмів, заснований на кооперації. Об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності на певній території дає значні переваги в конкурентній боротьбі й раціоналізації виробничо-ринкових процесів, що характеризується ключовими організаційними принципами: наявність єдиної мети, що недосяжна поза мережею; добровільність участі в мережі; незалежність партнерів; пряма взаємодія учасників у цій мережі [2].

Як засвідчує світова практика, форми інтеграції компаній істотно змінюються, підвищується роль довгострокових міжфірмових взаємин і формування стратегічних альянсів, спільних підприємств, консорціумів та інших об'єднань, кількість яких щороку збільшується (рис. 1).

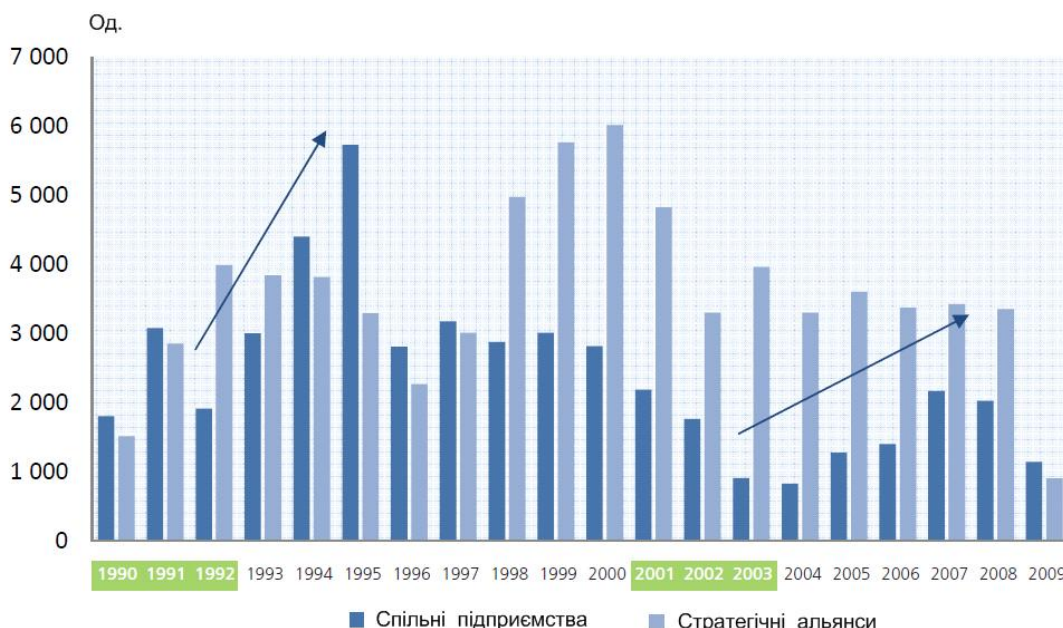

Рис. 1. Світовий розвиток стратегічних альянсів та спільних підприємств [11]

Основними передумовами розвитку міжфірмових мереж виступали процеси ускладнення ділового середовища з кон'юнктурними коливаннями через нестабільність потреб споживачів, що потребує ієрархічні структури адаптуватися до зміни попиту й використати партнерів і переваги горизонтальних зв'язків, а також посилювати спеціалізацію й поглиблення компетенцій підприємств, що, в свою чергу, змушує кооперуватися, розвивати довгострокові взаємини й створювати партнерства. В дослідженні М. Ю. Шерешової зазначено [10], що відмінність адаптивних властивостей фірми, як консолідованої одиниці з правом власності на певну сукупність активів, від мережевих структур, як пов'язаних довгостроковим контрактом агентів, визначається регуляторним впливом іншого нормативного поля і законодавчих актів, ніж контрактні взаємини юридично незалежних суб'єктів. З погляду виділення мережевої структури як специфічної форми співробітництва й взаємозалежності між суб'єктами господарювання може мінятися оцінка наслідків заходів державної політики, що стосується не тільки створення великих вертикально інтегрованих структур чи державної підтримки малого та середнього бізнесу, через доцільність її стимулювання саме коопераційного розвитку з подальшим формуванням підприємницьких мереж.

У контексті розгляду мережевих структур такою формою в сучасному нормативному полі можуть виступати саморегульовані організації, які потребують консолідації ресурсів і можливостей основних та солідарної відповідальності всіх її учасників. Підприємницька мережа або її частина демонструє характеристики організації саморегулювання, яке реалізується через створення учасниками ринку спеціальних структур і делегування ними частини повноважень. Тому напрямами підтримки розвитку саморегульованих організацій буде прийняття Закону «Про саморегульовальні організації», що визначить правове середовище об'єднання суб'єктів підприємництва, залучення суміжних організацій у єдиній системі саморегулювання, інтеграцію технологічних циклів розрізнених підприємств у замкнуту виробничо-фінансову систему.

Сталі тенденції до інтеграції економічних агентів на вітчизняних ринках не засвідчують розвитку мережевих взаємодій, а базуються переважно на відносинах, заснованих на жорстких корпоративних майнових зв'язках, і меншою мірою – інтеграційних об'єднань на довгострокових договірних господарських і кредитних відносинах, які є організаційними формами обмеження конкуренції [1]. Відповідно державне регулювання спрямоване на підтримку розвитку інтегрованих структур, що при відсутності програм підтримки нових форм інтеграції в найбільш перспективних галузях може призвести до їх монополізації чи підвищення ризиків кризового стану окремих суб'єктів або навіть економіки.

З огляду на зазначене створення правових норм і механізмів може знадобитися для того, щоб забезпечити сумісність інституціональної структури з новою державною політикою, оскільки норми мережевої взаємодії багато в чому визначатимуть її особливості.

Аналіз міжфірмової мережевої взаємодії з погляду формування моделі ринкової економіки та впливу сформованого інституціонального середовища, обумовленого специфікою історичного становлення, на вибір способів контрактації дає змогу визначити засади розвитку організаційних форм. У випадку стабільного й надійного інституціонального середовища формування мереж відбувається на основі використання ресурсів, що продукують розвиток фірми зі встановленням зв'язків із власниками специфічних ресурсів, у т. ч. з органами державної влади як таких власників, через встановлення персоналізованих зв'язків з підприємцями для зменшення бюджетної обмеженості й забезпечення бюджетів різних рівнів необхідними коштами у рамках мережі з метою взаємовигідного і довгострокового співробітництва. З іншого боку, нестабільне середовище припускає високий рівень локалізації угод, фрагментації ринків та умов господарської діяльності. Як наслідок – домінування такого типу господарського зв'язку, як мережева взаємодія, що дає перевагу на ринку не окремим підприємцям, а їхнім коаліційним утворенням.

Важливою умовою для стимулювання міжфірмової мережевої взаємодії – як способу нарощування конкурентоздатності за допомогою комбінування ресурсів – має бути зменшення значної кількості адміністративних бар'єрів через адаптацію Концепції вдосконалення державного регулювання господарської діяльності та Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», що визначають напрями державної політики у сфері підприємництва, до рівноправності різних організаційних альтернатив та форм кооперації в секторах вітчизняної економіки.

Не менш важливим є питання розвитку міжмережевої конкуренції, оскільки в підприємницьких мережах на вітчизняних ринках конкурентна боротьба майже відсутня або має здебільшого неринковий характер і ґрунтується на адміністративних можливостях економічних агентів. У такій конфігурації зв'язків основною перешкодою для виникнення міжмережевої конкуренції є відсутність єдиного правового простору господарської діяльності на ринку [7, с. 130]. В сучасних умовах напрями підтримки державної політики підприємницької діяльності не забезпечують необхідних соціально-економічних ефектів, що підтверджують статистичні дані останніх років (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку України

	2010/2009 рр.	2011/2010 рр.	2012/2011 рр.	2013/2012* рр.
Реальний ВВП	4,1%	5,2%	0,2%	0%
Індекс промислової продукції	111,2%	107,3%	98,2%	97,6%
Продукція сільського господарства	98,5%	117,5%	95,5%	98%
Продукція будівництва	94,6%	111,1%	86,2%	91%
Індекс цін виробників промислової продукції	118,7%	114,2%	100,3%	101%
Індекс споживчих цін	109,4%	108,0%	100,6%	104,7%

Джерело: [6].

Примітка*. Прогнозні дані [12, с. 66].

Визначені в Державній програмі активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр. основні проблеми та питання для їх вирішення, потребують чіткої реалізації заходів державної політики в напрямі стимулювання реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки чи посилення технічного переоснащення, модернізації та реконструкції діючих підприємств, а також врахування в сучасних реаліях інституціональних змін, що надасть вітчизняному бізнесу можливість вибору з існуючих альтернатив інтеграції й координації діяльності для забезпечення сильних позицій країни в найбільш перспективних галузях.

Однак на теперішній час бар'єрами, що стримують розвиток мережевих підприємницьких структур, залишаються їхня нерегульованість у правовому полі та недосконалість законодавчої бази для функціонування, слабка антимонопольна політика у високотехнологічних галузях, а також бар'єри інституційного характеру, що пов'язані з відсутністю стабільних умов ведення господарської діяльності в Україні, що в умовах тривалості дії партнерських договорів створює додаткові ризики [8].

Забезпечення дієздатного механізму державної підтримки розвитку мережевих структур вимагає спрямованості і характеру її заходів із реалізації покращення умов функціонування підприємств, які мають здійснюватися у формі правової регламентації виробничо-господарської діяльності, й на відповідних етапах включати фінансово-кредитну підтримку, інформаційну та підтримку у формуванні інфраструктури, надання інвестиційних і податкових пільг тощо. Зазначені заходи можливо здійснити через дотримання основних принципів державної політики підтримки міжфірмової мережевої взаємодії, які роблять ці заходи погодженими, односпрямованими і комплексними, тим самим підвищуючи їхню ефективність (рис. 2). Принципи державної мережевої політики щодо розвитку підприємництва мають являти собою основні ідеї, які повинні бути погоджені із загальними принципами державного управління економікою та поширюватися на всі форми правового регулювання суб'єктами господарювання.

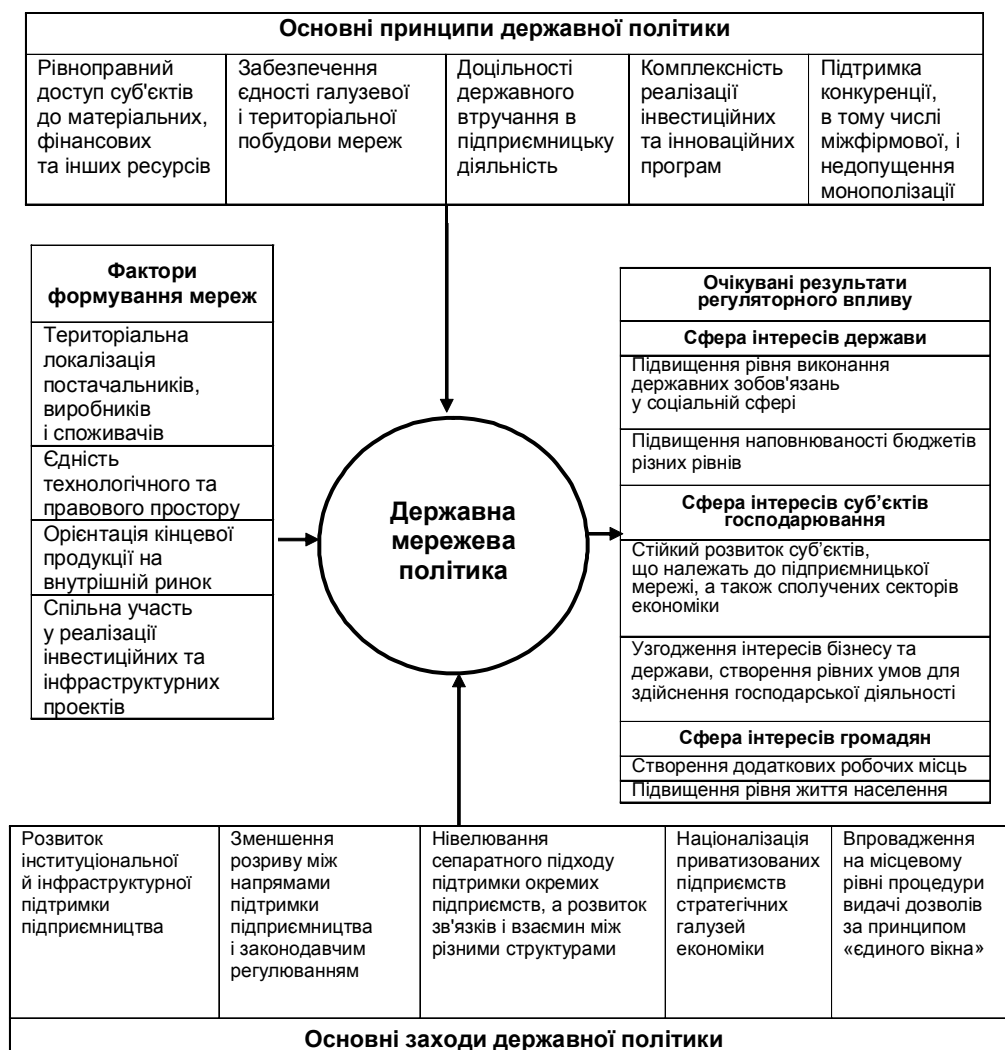

Рис. 2. Схема взаємозв'язку принципів, заходів та очікуваних результатів державної мережевої політики

Мережева політика охоплює система відносин, що складаються між учасниками процесу формування мережевих структур, і виступає набором взаємозалежних за строками, цілями і ресурсами державних програм, що включає систему заходів із визнанням мереж, кластерів тощо й формування законодавства, наприклад кластерної політики, що координує й регулює їх діяльність, ініціювання та субсидування приватних ініціатив формування різних форм мережевих структур на регіональному й державних рівнях. Державна політика підтримки розвитку мережевої форми бізнесу має сприяти модернізації секторів економіки, підвищенню конкурентного середовища для розвитку підприємств. Однак необхідно врахувати наявність бар'єрів, які визначаються відсутністю налагодженого партнерства між органами влади й підприємницьким сектором, відсутність законодавчих і нормативних документів, які стимулюють і регулюють діяльність мереж, роз'єднаність і низький рівень взаємодії між підприємствами регіонів [3].

Світовий досвід реалізації програм сприяння з боку держави допомагає підприємствам перебороти значну частку перешкод для розвитку та ефективності управління міжфірмовими відносинами до моменту їх самостійного стійкого функціонування із поступовим зміщення стимулювання кооперації фірм на користь конкуренції мереж. Управління відносинами й регулювання середовища взаємодії мереж передбачає також необхідність функціонування:

– мережевих інститутів через роботу органів координування (асоціацій, координаційних рад й ін.), дієвість правил і процедур, стандартів поведінки учасників ринку, етичних норм;

– мережевої інфраструктури – навчальних і консультаційних центрів, мережевих баз даних і знань, спільного використання матеріальних, кадрових, інформаційних ресурсів у мережі й т. ін.

Мережева політика тісно пов'язана із політикою кластерної організації виробництва, яка останнім часом в Україні набуває поширення, зі стимулюванням кооперації й антимонопольним регулюванням у вітчизняній економіці й бізнесі взагалі, і разом їх можна розглядати як структурну політику [3].

В умовах ускладнення зовнішнього середовища й пришвидшення процесів її трансформації важливим інструментом адаптації суб'єктів господарювання є розвиток нових форм підприємництва й нових форм його взаємодії. Факт об'єднання компаній на добровільній основі у міжфірмові мережі – етап у розвитку вітчизняного підприємництва, що означає його орієнтацію на інноваційно-виробничу діяльність. Підприємницька мережа є сучасною формою організації міжфірмової взаємодії, що дає змогу адаптувати внутрішні структури й зовнішні взаємозв'язки до швидкозмінливого зовнішнього середовища.

Підтримку формування мережевих структур доцільно ініціювати за допомогою державної політики в напрямі стимулювання розвитку коопераційних зв'язків великого, середнього й малого бізнесу, та збереження довготерміновості й надійності встановлених відносин. Мережеву політику можна розглядати як зміну системи відносин між потенційно зацікавленими учасниками кооперації для створення нових конкурентних переваг у регіональній або національній економіці.

Література

1. Авдашева С. Б. Теория организации отраслевых рынков / С. Б. Авдашева, Н. М. Розанова. – М. : Магистр, 1998. – 320 с.
2. Катькало В. С. Межфирменные сети: проблематика исследований новой организационной стратегии в 1980–90-е годы / В. С. Катькало // Вестник СПбГУ. Сер. 5. Менеджмент. – Вып. 2 – № 12. – 1999.
3. Попов Н. И. Принципы государственного содействия сетевой межфирменной кооперации / Н. И. Попов // Альманах «Наука. Инновации. Образование». – 2008. – № 7 – С. 243–271.
4. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI // ВВР. – 2010. – № 40. – Ст.524.
5. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 28. – С. 94. – Ст. 1173.
6. Соціально-економічний розвиток України за 2012 [Електронний ресурс] / Державна служба статистики. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/
7. Светуньков М. Г. Теория государственного регулирования предпринимательскими сетями : моногр. / М. Г. Светуньков. – Ульяновск : ИП Василькина М. Н., 2011. – 200 с.
8. Тішкіна Я. О. Механізм державного регулювання конкурентоспроможності національної економіки на засадах кластерної політики / Я. О. Тішкіна // Вісник економічної науки України. – 2011. – 1(19) – С. 148–150.
9. Черников Е. А. Зарубежный опыт реализации государственной кластерной политики / Е. А. Черников // Государственное управление в XXI веке: традиции и инновации. – 2010. – Ч. 1. – С. 223–235.
10. Шерешева М. Ю. Формы сетевого взаимодействия компаний / М. Ю. Шерешева. – М. : ГУ ВШЭ, 2010. – 339 с.
11. CASS Business School – «Sharing Risk: A Study of Corporate Alliances» December 2009 – Sponsored by Deloitte.
12. World economic outlook Hopes, Realities, Risks / International Monetary Fund. – 2013. – P. 204.